

כג וַיִּבְאוּ מִרְתָּה וְלֹא יָכְלוּ לְשַׁתֵּת מַיִם מִמֶּרְהָ כִּי מָרִים הֵם עַל-כֵּן קָרָא-
כד שְׁמָהּ מֶרְהָ: וַיִּלְנוּ הָעָם עַל-מִשֶּׁה לֵאמֹר מַה-נִּשְׁתָּה: וַיִּצְעַק אֶל-יְהוָה וַיִּזְרְהוּ

כג. נָאָתוּ לְמֶרְהָ. וְלֹא יָכְלוּ, לְמִשְׁתֵּי מַיָּא מִמֶּרְהָ. אַרְי מְרִירִין אֲנֹנִין. עַל כֵּן קָרָא שְׁמָהּ מֶרְהָ: כד. וַיִּצְעַק קָדָם יְיָ. וַאֲלָפִיָּה

רס"ג (כג) על כן קרא שמה מרה, כי משום כך נקראה מרה.

רשב"ם (כה-כו) ויורוהו, לשון יורו משפטיך (דברים לג י). שם שם לו חוק ומשפט [ושם נסהו], שם במרה על ידי עלילות הנסיון אשר שם להצמיאם למים ואחר כך ריפא להם את המים, התחיל להוכיחם שיקבלו עליהם את החוקים ואת המשפטים אשר ילמדו והוא

רמב"ן אהרן דרך כבוד ל²⁴ שהוא אחיה הגדול ואחותו הנביאה מתיחסת אליו, שגם הוא נביא וקדוש ה'. ויתכן שדרך הכתובים²⁵ ליחס אל גדול האחים²⁶, וכן ובני כלב אחי ירחמאל (דה"א ב מב), שהיה גדול מאחיו, שנאמר את ירחמאל ואת רם ואת כלובי (שם ב ט).

24 ע"י לעיל ו' כג. 25 ראה בראשית ד כב. 26 [השוה רשב"ם].

חזקוני (כה) ויורוהו ה' עץ וישלך אל המים, אף על פי שהיה בידו של הקב"ה להמתיק בלא עץ, דרכו לעשות נסים כמנהג העולם ששמטילין סם מתוק לתוך דבר מר. שם שם לו חק ומשפט. כמו שכתוב אחריו: ויאמר אם שמוע תשמע וגו' (פסוק כו)⁹⁵. חק ומשפט, פרש"י: פרה אדומה. מיהו לא נעשית עד שנה שנייה.

95 רשב"ם

רמב"ע (כב) מדבר שור, הוא מדבר איתם, כי כן כתוב⁶⁵. והנה לא נכנסו ישראל ביס בעבור צורך כי במדבר איתם היו, רק עד שיבא אחריהם פרעה וחילו ויטבעו ביס. ויסע משה, כבר פירשתי⁶⁶.

65 ראה הפירוש הארוך. 66 לעיל יג כב

רמב"ע הארוך בצאתם ממצרים, ועמוד האש ככה לילה, ללכת יומם ולילה⁴⁷. ואחר שטבע פרעה וחילו, אין להם פחד, ולא יסעו בלילה. והנה לא תמצא בפי' בהעלותך⁴⁸ שבלילה נסעו. והנה הסיעם משה על פי השם, ואינם רק ששה מסעות עד הר סיני⁴⁹ והם פחותים מארבעים יום, והאוויר טוב לא לח ולא קר, ומי שאין לו אהל יוכל לעמוד באויר⁵⁰ ולא יזיקנו, ובבואם אל מדבר סיני עשו כולם סוכות כי שם עמדו כמו שנה, ומשה הודיעם כי שם יתעכבו עד שיעשו המשכן, כי בעבור זה הוציא עצי שטים ממצרים כאשר אפרש⁵¹. ולהיות זכר לסוכות שעשו שם⁵², היה חג הסוכות, כי הכתוב אמר כי בסכות הושבתי את בני ישראל (ויקרא כג מג), ואיך ישבו בעננים כי הסכות אינם דומים לעננים, ועוד אפרש⁵³ למה חג הסוכות בחדש השביעי, וכאשר נעשה המשכן ירד השם בעמוד ענן עליו, כי כן כתוב ואש תהיה לילה בו (להלן מ לח), ובנסתע הענן יסעו בני ישראל⁵⁴, ובעבור זה כתוב ובעמוד ענן

47 שתפקידם היה לאפשר ללכת יומם ולילה. 48 במדבר ט טו-כג. ועיי' רמב"ע שם פסוק כא. 49 לפי הכתוב במדבר לג ח-טו. כי הפרשיות שלנו קיצרו בהן. וראה בקצד טו ד. 50 תחת כפת השמים. 51 להלן כה ה. 52 כדעת רבי עקיבא בסוכה יא ב. 53 ויקרא כג מג. 54 להלן מ לו. ובהעלות הענן מעל המשכן יסעו בני ישראל. 55 [מכילתא מסכתא דרביה פתחתא]. 56 והמדבר נקרא על שמות שתייהן. 57 [הראיה, שמדבר שור הוא מדבר איתם]. 58 [כלומר, כיון שהכוונה למדבר שור, לכן נאמר במדבר, דהיינו המדבר הידוע].

בתכשיטי זהב וכסף ואבנים טובות והיו ישראל מוצאין אותן רש"י ביס. וגדולה היתה כיוצא ים מכיזת מצרים³¹, שנאמר: תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף (שה"ש א יא), לפיכך הוצרך להסיען בעל כרחם.

(כג) ויבאו מרתה, כמו: למרה, ה"א בסוף תיבה במקום למ"ד בתחילתה, והתי"ו היא במקום ה"א (הנשרשת) בתיבת "מרה" ובסמיכתה כשהיא נדבכת לה"א, שהוא מוסיף במקום הלמ"ד, תהפך ה"ה"א של שרש לתי"ו, וכן כל ה"א שהיא שרש בתיבה תהפך לתי"ו בסמיכתה, כמו: חמה אין לי (ישעיה כו ד), וחמתו בערה בו (אסתר א יב), הרי ה"א של שרש נהפכת לתי"ו מפני שנשמכת אל הוי"ו הנוספת, וכן: עבד ואמה (ויקרא כה מד), הנה אמתי בלהה (בראשית ל ג), לנפש חיה (שם ב ז), וזהמתו חיתו לחם (איוב לג כ), בין הרמה (שופטים ד ה), ותשובתו הרמתה (ש"א ז יז).

(כד) וילנו, לשון נפעל³² הוא, וכן התרגום לשון נפעל הוא: ואתרעמו³³. וכן כל דרך לשון תלונה להסב הדבור אל האדם: מתלונן, מתרועע, ולא יאמר: לונן, רועע, וכן יאמר הלועז: דקומפלישניט ש"י, מסב הדבור אליו באמרו: ש"י³⁴.

31 מכילתא כא פסחא יג. 32 הדרגש שתוך הלמיד מורה חסרון גוין סימן נפעל וכאילו כתיב "וינלנו" (באר רחובות). 33 ר"ל דוקא אותו לשון נפעל הדומה ללשון התפעל הפועל בעצמו, אבל לאפוקי אותו לשון נפעל המוכרח לקבל הפעולה מן אדם אחר דוח אינו דומה ללשון התפעל (שם). 34 רש"י נוהן טעם כזה, דלפי שענין תלונה עומדת בעצמו בטוף האדם, לפיכך מוסב הדבר אל האדם בעצמו: מתלונן, מתרועע, ולא אמר: לונן, רועע, דאז הוי פועל יוצא לגוף האחר דלא יתכן בענין תלונה, וכן הלשון מסכים ללשון לעז (שם).

אתה הולך לפנים יומם (במד' יד יד), והנה שנים עמודים הם רמב"ע שמתחלפים על המשכן, ואם קבלה היא ששבעה ענני כבוד היו⁵⁵, נניח סכרתינו ונסמוך על הקבלה. אל מדבר שור. הוא מדבר איתם בעצמו, אולי שתי ערים היו במדבר שנקראו כן⁵⁶ או יש למדבר שני שמות, והעד⁵⁷, שאמר וילכו שלשת ימים במדבר הוא מדבר שור, על כן בהודעה נפתח ביי"ת במדבר⁵⁸, ולא מצאו מים, ויבאו מרתה, וכתוב ויסעו מים סוף⁵⁹ כמו ויסע משה את ישראל מים סוף, וילכו דרך שלשת ימים במדבר איתם ויחנו במרה (במדבר לג ח). על כן קרא שמה, הקורא. כמו אשר ילדה אותה ללוי (שם כו נט)⁶⁰.

(כד) וילנו, מבנין נפעל, כמו ויפנו (משלי טז ג), מן נכוננו (שם יט כט), מהפעלים השניים או מעלומי העי"ן⁶¹. ואילו היה מבעלי הנו"ן היה על משקל ויגשו⁶².

59 [כאן כנראה משובש, פסוק זה במדבר לג יא, ואינו ענין לכאן, כוננו להוכיח שמדבר שור הוא מדבר איתם, כי כאן נאמר שהלכו שלשה ימים במדבר שור וכו' למרה, ובמדבר לג ח נאמר שהלכו שלשה ימים במדבר איתם וכו' למרה. ואולי צ"ל כאן וכתוב ויסעו מפני החירות (במדבר לג ח)]. 60 חסר הנושא. 61 מגורת ע"ו הנקראת גם שניים — על שרק שתי אותיות שרשיות בה, וגם עלומי עי"ן — על שהאות השניה של השורש שהיא וי"ו נעלמת. הרי הו"ו הנחה היא רק לשם סידור שורש של שלש אותיות. 62 השורש שלהם הוא לון, כון. אילו היו מגורת פ"ג היו נוטים כמו הפועל נגש.

יְהוָה עֵץ וַיִּשְׁלַךְ אֶל-הַמַּיִם וַיִּמְתְּקוּ הַמַּיִם שֶׁם לֹו חֶק וּמִשְׁפַּט וְשֵׁם נִסְהוּ: כו וַיֹּאמֶר אִם-שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהִיִּשְׂר בְּעֵינֶיךָ תַעֲשֶׂה וְהֶאֱזַנְתָּ

וַיִּקְרָא לְמִיָּא, וְקָסִימוּ מִיָּא, תִּמְנָן גְּזֹר לִיָּה, קָסִם וְדִין וְתִמְנָן נִסְיָה: כו. וַיֹּאמֶר אִם קָבְלָא תִקְבִּיל, לְמִיָּקְרָא דִּי אֱלֹהֶךָ, וְדָכְשֵׁר קְדָמוּהִי מַעֲבִיד, וְתַצִּית

יִשְׁבִּים יַעֲשֶׂה צוּרְכִיהֶם. וְהֵיִאךְ שֶׁם לֹו חֶק וּמִשְׁפַּט, שֹאמֶר לֵהֶם אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע לְקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ וְגו' וְשִׁמְרַת כָּל חֻקֵּי צִוִּיָּה

רמב"ן (כה) שם שם לו חק ומשפט ושם נסהו, במרה נתן להם מקצת פרשיות של תורה שיתעסקו בהם, שבת פרה אדומה ודינין. ושם נסהו לעם, לשון רש"י, והיא דעת רבותינו²⁷. ואני תמה למה לא פירש כאן החקים האלה והמשפטים, ויאמר וידבר ה' אל משה צו את בני ישראל כאשר אמר בפרשיות הנזכרות למעלה דברו אל כל עדת בני ישראל וגו' (לעיל יב ג), וכן יעשה בכל המצות באהלה מועד²⁸ בערבות מואב²⁹ ופסח מדבר³⁰. ולשון רש"י שאמר, פרשיות שיתעסקו בהם, משמע שהודיעם החקים ההם ולימד אותם עתיד הקב"ה לצוות אתכם בכך על הדרך שלמד אברהם אבינו את התורה³¹ והיה זה להרגילם במצות ולדעת אם יקבלו אותם כשמחה ובטוב לבב, והוא הנסיון שאמר ושם נסהו, והודיעם שעוד יצווים במצות, וזה שאמר אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך והאזנת למצותיו אשר יצוה אותך בהם³². ועל דרך הפשט כאשר החלו לבא במדבר הגדול והנורא וצמאון אשר אין מים³³ שם להם במחיתם וצרכיהם מנהגים אשר ינהגו בהם עד כואם אל ארץ נושבת³⁴, כי המנהג יקרא חק, כענין הטריפני לחם חקי (משלי ל ח), חקות שמים וארץ (ירמיה לג כה), ויקרא משפט בהיותו משוער כהוגן, וכן כה עשה דוד וכה משפטו כל הימים (ש"א כז יא), כמשפט הראשון אשר היית משקהו (בראשית מ יג), וארמון על משפטו ישב (ירמיה ל יח), על מדתו. או שייסרם כחקי המדבר לסבול הרעב והצמא לקרוא בהם אל ה' לא דרך חלונה ומשפטים שיחיו בהם לאהוב איש את רעהו ולהתנהג בעצת הזקנים והצנע לכת באהליהם בענין הנשים והילדים, ושינהגו שלום עם הבאים במחנה למכור להם דבר, ותוכחות מוסר שלא יהיו כמחנות השוללים אשר יעשו כל תועבה ולא יתבוששו, וכענין שצוה בתורה כי תצא מחנה על אויבך ונשמרת מכל דבר רע (דברים כג י), וכן ביהושע נאמר ויכרות יהושע ברית לעם ביום ההוא וישם לו חק ומשפט בשכם (יהושע כד כה), אינם חקי התורה והמשפטים, אבל הנהגות ויישוב המדינות כגון תנאים שהתנה יהושע שהזכירו חכמים³⁵, וכיוצא בהם. ואמר שם נסהו, להודיע כי הולכים בדרך הזה שאין שם מים והביאים אל מקום המים המרים לנסיון, כמו שאמר ויענך וירעיבך (דברים ח ג) ולמען נסותך להטיבך באחריתך (שם ח טז). וטעם ויורהו ה' עץ, שהראה אותו עץ ואמר לו השלך את העץ הזה אל המים וימתקו ובעבור שלא מצאתי לשון מורה אלא בענין למוד ויורני ויאמר לי (משלי יד ד), למדני, וכן כלם, נראה בדרך הפשט כי העץ ההוא ימתיק המים בטבעו והוא סגולה בו ולימד אותה למשה. ורבותינו אמרו³⁶ שהיה העץ מר והוא נס בתוך נס³⁷, כענין המלח שנתן אלישע במים³⁸. ואם כן אמר ויורהו כי לא היה העץ נמצא במקום ההוא, והקב"ה הורהו את מקומו, או שהמציאוהו אליו בנס. ושוב מצאתי בילמדינו³⁹, ראה מה כתיב

27 ראה רש"י הע' 35-37. 28 במדבר לה ב. 29 במדבר לה ב. 30 שם ט ב. 31 [ראה יומא כח ב]. 32 פסוק כו. 33 ודברים ח טו. 34 להלן טו לה. 35 ב"ק פ"א. 36 תנחומא כד. 37 מכלילתא מסכתא דויסע פ"א. 38 שרפא את המר במר. 39 תנחומא שם.

(כה) שם שם לו, במרה נתן להם מקצת פרשיות של תורה רש"י שיתעסקו בהם: שבת³⁵, ופרה אדומה³⁶, ודינין³⁷. ושם נסהו, לעם, וראה קשי ערפו, שלא נמלכו במשה בלשון יפה: בקש עלינו רחמים שיהיה לנו מים לשתות, אלא נתלוננו³⁸.

(כו) אם שמוע תשמע, זו קבלה³⁹ שיקבלו עליהם. תעשה, היא עשייה. והאזנת, תטה אזנים⁴⁰ לדקדק בהם. כל חקיו, דברים שאינן אלא גזרת מלך בלא שום טעם, ויצר הרע מקנטר עליהם: מה איסור באלו, למה נאסרו, כגון: לבישת כלאים, ואכילת חזיר, 35 מכלילתא בשלח מסכתא דויסע פ"א מנהדרין נו ב. 36 סדר עולם זוטא פ"ד, במכילתא שם: כבוד אב ואם [וראה חזקוני]. 37 מכלילתא שם כרבי אלעזר המודעי. 38 מכלילתא שם. 39 [תרגום אונקלוס: אם קבלת תקביל]. 40 [שם: תצית].

(כה) ויצעק. זה העץ לא ידענו מה היה, רק דבר פלא היה. ואילו היו המים עומדים⁶³, היינו אומרים דרך רפואה היה⁶⁴, ונכון הוא מה שאד"ל⁶⁵. שם שם לו, השם לישראל. חק ומשפט, ליסר אותם וללמדם. וטעם ושם נסהו, על דרך כי מנסה ה' אלהיכם אתכם לדעת הישכם אוהבים (דבר' יג ד), וככה ויענך וירעיבך (שם ח ג) ולמען נסותך להטיבך באחריתך (שם שם טז). להטיב הסובלים שלא הלינו על משה.

(כו) ויאמר אם שמוע תשמע, כבר הזכרת⁶⁶ כי כל שמיעה שאחריה למ"ד או ב"ת אין פ"י לשמוע הדבר, רק להבין טעם הענין הנושא הדבר⁶⁷. והנה זו השמיעה שיבין מה מצוה לעשות. והישר בעיניו תעשה, אלו מצות עשה. והאזנת למצותיו, מצות 63 מכוונים בבריכה או כמעין. 64 כמו המים שרפא אלישע (מ"ב ב כ). 65 תנחומא כד: בשר ודם כמתוק מרפא את המר, אבל הקב"ה כמר מרפא את המר. וכ"ה במכילתא ויסע פ"א. 66 [לעיל ג יח]. 67 כ"י פריס: אין פירוש לשמוע הדבר רק טעם הדבר. וכע"ז ברמב"ן.

(כה) שם שם, השם, חק, לעם. ושם נסהו, והעד שהוא כן ויאמר אם שמוע תשמע (פסוק כו) כי רחוק שיהי' הדבור עם משה⁶⁷. ויתכן שזה החק והמשפט על דבר התלונה, ושם נסהו, והטעם שהראה המקוה לישועת השם ואשר ילין עליו⁶⁸. (כו) וטעם אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך, על המסע⁶⁹. והישר 67 שהנסיון וההבטחה על תנאי היו מכוונים למשה. 68 הנסיון היה להראות את המקוה לישועת ה', ומי שמלין עליו מחוסר אמונה ותקוה. 69 שישמעו בקול ה' בהמשך המסעות.

(כה-כו) ושם נסהו, אם יקבל החוק והמשפט אשר שם לו, ולא יחזור לסורו, וזה הנסיון היה כי אמנם אמר לישראל — אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך, לקבל עליך אותו חוק ששם לך, ומכאן ואילך הישר בעיניו תעשה והאזנת כו', אז תמלט מכל מדוי מצרים, אבל אם תקבל עליך עתה, ואחר תבגוד, ישים עליך כהנה וכהנה בלי ספק, וזה היה כענין אמרם ז"ל⁵² "גר הבא להתגייר... אומרים לו הוי יודע שעד שלא באת למדה זו אכלת חלב אינך ענוש כרת, חללת שבת אינך חייב סקילה, אבל 52 יבמות מו א.

לְמִצְוֹתַי וְשִׁמְרַתְךָ כָּל-חֻקֵּי כָל-הַמַּחֲלָה אֲשֶׁר-שָׁמַתִּי בְּמִצְרַיִם לֹא-אֲשִׁים
לְפָקוּדוֹתַי וְחָטְרָה קָל מְרֵעִין, קִמְוֹהִי, קָל מְרֵעִין, דְּשׁוּתִי בְּמִצְרַיִם לֹא אֲשׁוּנִי

רס"ג (כו) לא אשים עליך, לא אשים עליך כלום מהם.

רשב"ם אתכם, כל המחלה אשר שמתי במצרים, שעשיתי מימיהם דם ולא היה להם מים לשתות²² לא אשים עליך כי אני ה' רפאך, אשר רפאתי למים. כדכתיב לשון זה באלישע²³ כשריפא המים. כל המחלה, במים מדבר²⁴ כדכתיב וברך את לחמך ואת מימך והסירותי מחלה מקרבך (להלן כג כה).
22 לעיל ז כא. 23 מ"ב ב כא. 24 כלומר, מחלה שבאה על גוף האדם על ידי מים רעים, ראה דברי רבנו להלן כג כה.

ופרה אדומה, וכיוצא בהם⁴¹. לא אשים עליך, ואם אשים הרי רש"י היא כלא הושמה, כי אני ה' רפאך⁴² [זהו מדרשו. ולפי פשוטו: כי אני ה' רפאך ומלמדך תורה ומצות למען תנצל מהם, כרופא הזה האומר לאדם: אל תאכל דבר זה פן יביאך לידי חולי זה⁴³, וכן הוא אומר⁴⁴: רפאות תהי לשרך (משלי ג ח)⁴⁵].

41 יומא טו ב. 42 מכילתא ריסע פ"א. 43 י"ג: אני הוא הרופא המזהירך שלא לאכול דברים המחזירים את האדם לחליו, וכ"ה ברמב"ן. 44 מכילתא שם [45] כד"ר ליתא.

רמב"ן שם ויורוהו ה' עץ, ויראהו לא נאמר אלא ויורוהו הורוהו דרכו, כלומר שהורוהו ולמדוהו דרכו של הקב"ה שהוא ממתיק המר במר.

(כו) אם שמוע תשמע לקול ה' אלהיך, פירש ר"א⁴⁰ להבין טעם מה שיצונו לעשות. והישר בעיניו תעשה, מצות עשה. והאזנת למצותיו, מצות לא תעשה. ובמכילתא⁴¹ אמרו והישר בעיניו תעשה, זה משא ומתן, מלמד שכל הנושא ונותן באמונה ורוח הבריות נוחה הימנו מעלה עליו כאילו קיים כל התורה כולה. ועוד אבאר זה בהגיעי בפסוק ועשית הישר והטוב (דברים ו יח). אם ייטב עמי האל הטוב. כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך, לשון רש"י, לא אשים עליך. ואם אשים הרי הם כאילו לא הושמו כי אני ה' רפאך, זה מדרשו, ופשוטו כאדם שאומר אני הוא הרופא המזהירך שלא לאכול דברים המחזירים את האדם לחליו⁴², ע"כ. ואין פשוטו של מקרא שיהיה רפאך תואר⁴³, ואין דרך שיבטיח האדון את עבדיו אם תעשה כל רצוני
40 ראב"ע פי' הארוך כאן. 41 מסכתא דויסע פ"א. 42 ברש"י: כרופא הוה האומר לאדם אל תאכל דבר זה פן יביאך לידי חולי זה. ועיין ברא"ם שלפי דעתו גירסת הרמב"ן ברש"י היא משובשת, שאין ראוי לומר "המחזירין את האדם לחליו" מפני שזה מורה שכבר חלה, והכתוב אומר כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך. ולכן ראוי לגרוס: "כאדם שאומר אני הוא הרופא המזהירך שלא לאכול דברים המביאים את האדם לחליו", שהרפואה נאמרת על שמירת הב"א ואת כחו על הפרת החליו. 43 כלומר אני רופא שלך ומלמד אותך שלא יבא עליך

וחפצי לא אמית אותך בתחלואים רעים, ולא כן כל ההבטחות רמב"ן שכתורה אבל זו אוהרה שיוהרים שלא יהיו במורדיו כמצרים, כי בשמעם קולו ינצלו מכל אותה המחלה כי כל המחלה היא ראויה לבא על כל עוברי רצונו כאשר באה על המצרים שלא שמעו אליו וזו כדרך שאמר שישים בך את כל מדוה מצרים אשר יגורת מפניהם ודבקו בך⁴⁴. ואמר כי אני ה' רפאך, הבטחה, שאסיר מקרבך מחלה באה כדרך כל הארץ כאשר רפאתי המים. ואמר ר"א⁴⁵ כי האות הזה והוא הראשון במדבר היפך המכה הראשונה שבמצרים כי מימי היאור היו מתוקים והפכס לרעה, ואלו היו מרים וריפא אותם, והנה השם יעשה דבר והפכו, על כן יש לך לירא מפניו שלא תמר בו שלא יריע לך כהם, ולא הוב אותו כי ייטב⁴⁶ לך כאשר ריפא לכם המים. וענין הכתוב שמדבר בשני לשונות⁴⁷, ומצותיו וחקיו, ולא אשים עליך כי אני ה', כבר כתבתי לך שלישים⁴⁸ בכיאוור ענינו, ויוכן ממלת לקול וממלת אני, כי אם נשמע לקול אלהינו לשמור מצות ה' וחקיו יהיה השם הנכבד

חולה. אבל הכתוב משמע כי אני רופאך המרפא אותך (גור אריה). 44 דברים כח ט. 45 ראב"ע פי' הארוך כאן. 46 בראב"ע: ייטיב. 47 גלוי ונסתר, כי בתחלה אמר "לקול ה' אלהיך", ובסוף אמר "כי אני ה' רופאך" (רמב"ן א). 48 משלי כב כ; ורצה לומר על פי הפסוק שהזכיר בו שתי לשונות, כי הביא מהם הרבה למעלה כפי' וירא ובמקומות רבים (אבוטאולה). כיוון לכן שכבר רמז רבינו באור ענינו בפסוק וה' המטיר על סדום ועל עמורה גפרית ואש מאת ה' מן השמים (בראשית יט כד) שמביא שם עור פסוקים כאלה הכתובים בשתי לשונות.

ראב"ע בעיניו, הוא שנטע בלב. והאזנת למצותיו, שיצוה. ושמרת כל חקיו, שבהם נהג העולם. כל הנגעים ששמתי במצרים ואתה ראתם לא אשימם עליך, ואל תירא מנגעים אחרים, כי אני ה' רפאת⁷⁰, כאשר רפאתי המים המרים. ואנחנו לא נדע איזה עץ היה, כי הכתוב לא גלהו. ואילו היו כל עצי העולם, שהם ממין העץ שהשליך משה אל המים, היו מושלכים במים מועטים, לא שבו מתוקים, ואף כי נחל שוטף, רק היה במצוה עליונה ופלא גדול. וכן מעשה אלישע במלח⁷¹.

70 ג"א רופאך. 71 מ"ב ב כא.

ראב"ע לא תעשה להתבונן מה הם. ושמרת כל חקיו, שלא יעבור עליהם, כמו ולא תכלו בחקות הגוי (ויקרא כ כג). וחקת השם שלא יעשו כמעשיהם. וטעם המחלה, יש לך לזכור, כי בעיניך ראתה המחלה והנגעים והמכות אשר שמתי במצרים בעבור שמרדו בי ואם תשמע חקי תמלט מהם, שלא אעשה לך כאשר עשיתי להם. ועוד, כי אני ה' אהיה רופאך מכל מחלה שגזרתי להיותם על הארץ, אין לך צורך לרופא, כאשר רפאתי המים המרים, שאין

משבאת למדה זו אכלת חלב אתה ענוש כרת" כו'. כי אני ה' ספורנו רופאך, והטעם שאם תקבל ואחר כך תבגוד תהיה נענש, הוא כי אמנם כל מצוותי הם לרפאת את נפשך מחליי התאוות והדעות הנפסדות, למען תהיה קדוש לאלהיך, כאמרו "ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי" (ויקרא' כ כו). ואם תבגוד תחלה ותתחלל הנפש, וראוי שיענש מי שיחלל את קדש ה' אשר אהב⁵³.

53 ע"פ מלאכי ב יא.

חזקוני (כו) ויאמר, משה, אם שמוע תשמע וגו', הקב"ה אומר לך כל המחלה אשר שמתי במצרים וגו'. לקול ה' אלהיך, תג בלמ"ד. לא אשים עליך, שאם אשים, עלי לטרוח לסלקה מעליך. כי אני ה' רופאך, מאחר שתשמע לקולי, כמו שרפאתי המים שאין יכולת לשום רופא בלעד.

מה - נִשְׁתָּהּ: כה וַיִּצְעַק אֶל-יְהוָה וַיֹּרְהוּ יְהוָה עֵץ וַיִּשְׁלַךְ
 כה וַיִּצְלִי קָדָם יי' וְאֶלְפִיָּה יי' אָעָא. וְרָמָא לְמַיָּא. וּבְסִימו
 יונתן בן עוזיאל אונקלוס
 כה וַיִּצְלִי קָדָם יי' וְאֶלְפִיָּה יי' אָעָא. וְרָמָא לְמַיָּא. וּבְסִימו
 א. ואחוי ליה.

י ר ו ש ל מ י : כה) וצלי משה קדם ה' ואלוף יתיה (ואחוי ליה) מימרא דה' מילא דאורייתא דהיא מתילא באילן חייא וטלק לגו מיא ואתחלוון (אילן דארדפני [אדירדופני] וטלק בגו מיא ואתחלוון [ואתחלוון]) מיא תמן קרי ליה (חוי ליה מימרא דה') קיימין וסדרי דיגין ותמן גסי יתיה וקם בנסינויה (בנסינוא עשיראה).

תורה שב על פה

על משה. ברפידים, דכתיב (ש) ויחנו ברפידים ואין מים לשתות, וכתוב וירב העם על משה. (ערכין טו.)
 [רס] ויצעק אל ה' וגו', מכאן שאין הצדיקים קשין לקבל. לפי דרכך אתה למד שתפלת הצדיקים קצרה. (מכילתא)
 [רסא] ויורהו ה' עץ, רבי יהושע אומר זה עץ של ערבה, רבי אלעזר המודעי אומר זה עץ של זית, שאין לך מר יותר מזית. רבי יהושע בן

דברי תרעומת על משה. רבי אלעזר המודעי אומר, למודין היו ישראל בדברי תרעומת על משה, ולא על משה בלבד אמרו, אלא כלפי הגבורה, לכך נאמר לאמר מה נשתה. (מכילתא) [רנס] וילנו העם על משה, אמר רבי יהודה עשר נסיונות נסו אבותינו את המקום במדבר, ואלו הן: שנים בים ושנים במים כו', שנים במים: במרה וברפידים. במרה, דכתיב ויבואו מרתה ולא יכלו לשתות, וכתוב וילנו העם

(שמות יז, א.)

ובזית רענן ושבות יהודה: לאמר מה נשתה, צעקו אל משה שיאמר לקב"ה מה נשתה. וזה נקרא דברי תרעומת. [רנס] בגמ' הגירסא: וילן העם על משה. וזה כתוב ברפידים, לקמן יו. ג. וצ"ל: וילנו העם. וכ"ה בש"ס כתב"ד מזכנן. וכן תקנו בעין יעקב. וראה לק"ט שלח דף קז: וצריך תיקון. ועי' אבות דרבי נתן שכתב גו"א פל"ה, ונ"ב פל"ח ובהוספות לגו"א דף עז. ובמדרש במדבר פ"ב-ו: כך אתה מוצא שהיו ישראל מרגנים בכל שעה כמ"ש וילנו העם על משה, וכן וילנו כל עדת בני ישראל וגו'. וכ"ה בפס"ר פ"ה (כ): ובשהש"ר פ"א-לה: שחורה אני במרה, שנא וילנו העם על משה לאמר מה נשתה, ונאווה אני במרה, שנא ויצעק אל ה' ויורהו ה' עץ כר וימתקו המים. ולק' רע"י. ועי' ז"ח כז: ומאור עינים ח"ג דף כא: כי כן בכל כתבי הקודש לא תמצא תלונה אשר תצדק בדבריה, אבל כלן תרעומת שוא באמת ולא במשפט, כדבר וילנו. [רס] לקבל, כלומר להתאונן, לצעוק, כלשון המשנה ידים ד, ו: קובלים אנו עליכם פרושים. ובילק"ש גורס: שאין הצדיקין קשין לקבל "תפלתן". ובשבות יהודה: כלומר תכף לתפלה מתקבלת, דכתיב ויצעק ויורהו וגו'. א"ג אין קשין, אין מחקשין, ומפצירין כדי שתתקבל תפלתן, שהרי לא כתיב אלא ויצעק ותו לא, וז"ש לפי דרכך את למד שתפלת הצדיקים קצרה. ובלק"ט: ויצעק אל ה', מכאן את למד שתפלת הצדיקים קצרה, ואין תפלתן חוזרת ריקם, ואעפ"כ יש עת לקצר ויש עת להאריך. ומוכח שגורס או מפרש כמו הילק"ש. והמשך המאמר במכילתא: מעשה בתלמיד אחד שעבר לפני רבי אליעזר וקיצר בברכותיו. אמרו לו תלמידיו: רבינו, ראית פלוני שקיצר בברכותיו, והיו אומרים עליו תלמיד חכם קצרן הוא זה. אמר להם: לא קיצר זה יותר ממה, שנא אל נא רפא נא לה. שוב מעשה בתלמיד אחד שעבר לפני רבי אליעזר האריך בברכותיו. אמרו לו תלמידיו: רבינו, ראית פלוני שהאריך בברכותיו, והיו אומרים עליו תלמיד חכם מארכן הוא זה. אמר להם: לא האריך זה יותר ממה, שנא ואתנפל לפני ה' את ארבעים היום וגו', שהיה אומר יש שעה לקצר ויש שעה להאריך. ובוהר חדש בשלח ל: ויצעק אל ה', למה צעק, מכאן שהיה בצער באותה שעה כו'. [רסא] במכרשב"י בשינויים: ר' נתן בר יוסף אומר, זה עץ של קרדיס [פ"י עצי גופר]. — גליון. ולפי הגי' במכילתא: קתרוס, מבואר בר"ה כג. מאי קתרוס, אדרא, מין עץ ארז. וי"א אף עקרי תאנה כו'. בתנ"י כאן בסגנון אחר: ד"א ויורהו ה' עץ, ומה היה? ר' יהושע אומר, עץ זית היה. ר' נחמיה אומר, עץ של ערבה. ויש אומרים עיקרי תאנה, ויש אומרים עיקרי רימון, שאין מרים כהם. וחכמים אומרים, הרדופני עץ הוא ואין מר כמוהו. אמר ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקה, ראה מה גזולים נסים של הקב"ה, בשר ודם במתוך מרפא את המר, אבל הקב"ה במר מרפא את המר כו'. ובתנחומא בשלח כד: ומהו העץ? רבי יהושע אומר של ערבה היה. רבי נתן אומר, הרדופני מר היה. ר"א המודעי אומר, של זית היה. רבי יהושע בן קרחה אומר קרדנין [קרדנין, עצי גפר]. וי"א עקרי תאנה ועקרי רמון. מכל מקום מר היה. (וראה לקמן אות רס"ב המשך המאמר.) וכ"ה ברב"ה כאן: ר' נתן אומר הרדופני היה. ובשמו"ר פכ"ג-ג: ויורהו ה' עץ וישלך אל המים, אי זה היה, ר' נתן אומר ירדנין היה, ר' יהושע אומר של ערבה היה, ר' אלעזר המודעי אומר של זית היה. מכל מקום עץ מר היה

תורה שבעל פה

[רסא] ויורהו ה' עץ, רבי נתן אומר עץ החיים ויש אומרים עץ תאנה ועץ רמון.

(מכילתא)

קרח אומר זה עץ של הרדופני כו'. רבי נתן אומר זה עץ של קתרוס, ויש אומרים עיקר תאנה ועיקר רמון כו'. (מכילתא)

והמתיק המים המרים. במת"כ מפרש: ירדיגון, הרדופני. והרד"ל מגיה שצ"ל: הרדפיגון. ובכת"י אכספורד: הרדיגון. ומוכח שהכונה להרדיפיגין. ובשמו"ר פ"ג—ג: ויורהו ה' עץ, ומה היה, י"א זית, וי"א ערבה, וי"א הרדופני היה, וי"א עיקרי תאנים ועיקרי רמונים היה. ונטלו והשליכו למים, מיד וימתקו המים, הוי ממכותיך ארפאך. ובכת"י מדרש אור האפלה: עץ של הרדופני הוא והוא עשב מר ונוקב מעי הבהמה. ובלק"ט מביא רק דרש אחד: עץ הרדופני שהוא מר ביותר. ובמכילתא מבואר שאין לך מר יותר מזית. ותוס' עירובין יח: הביאו דרש המכילתא: שאין לך מר באילנות כמו זית. וראה רש"י ותוס' פסחים לה: ומ"ש בשבות יהודה. ובתרגומים כאן ובראב"ה סי' תתפ"ה: ויורהו ה' עץ, תרגום ירושלמי ואלפיה ה' אילן הרדופני. ובאע"ז כאן: זה העץ לא ידענו מה היה, רק דבר פלא היה, ואילו היו המים עומדים היינו אומרים דרך רפאה היה, ונכון הוא מה שאז"ל. ובחיי משה לפילון: פתח את עיני נפש השכלית של המתחנן לפניו, ויראהו עץ ויצוהו להשליך קצוב אותו הבארה למען המתיק מעינותיו. ועוד עד עתה נעלם מאתנו אם שהיה מוטבע בעץ הנזכר רפאות תעלה מני אז או אם הוראת שעה היתה, יהי איך שיהיה גרסאו המים וימתקו וגם יכלו לשתותם, כאילו לא היו מרים מקדם, ועקבות מומם הראשון לא נודעו עוד. ובאסתיר פ"ט: וחזיה ה' אילן אסרה דבה מחי ומאסי. ובביאור: ויראהו ה' עץ מר ושמו מקלות מנו במים עד נמתקו. וזה העץ הוא עץ הדפלה המתודע [הידוע], ועד היום הזה נראה אותו ימתק המים המרים עד מאד. ובפ"י הרמב"ן: וטעם ויורהו ה' עץ, שהראה אותו עץ ואמר לו השלך את העץ הזה אל המים וימתקו, ובעבור שלא מצאתי לשון מורה אלא בענין למוה, ויורני ואמר לי למדני. וכן כלם נראה בדרך הפשט כי העץ הוא ימתק המים בטבע הוא סגולה בו ולימד אותה למשה. ורבותינו אמרו שהיה העץ מר, והוא נס בתוך נס, כענין המלח שנתן אלישע במים, ואח"כ אמר ויורהו, וכי לא היה העץ נמצא במקום ההוא והקב"ה הורהו את מקומו, או שהמצאיהו אליו בנס. ושוב מצאתי בילמדנו: ראה מה כתיב שם ויורהו ה' עץ, ויראהו לא נאמר אלא ויורהו, הורהו דרכו, כלומר שהורהו ולמדוהו דרכו של הקב"ה, שהוא ממתיק המר במר. ובס' שלחן של ארבע לרב"ח דף קח: וזהו לשון ויורהו ה', ולא אמר ויראהו, כי הוצרך בזה ללמדו. ולמדו בזה חכמתו ית' בצמחים שברא שיש בטבעם להחיות ולהמית, לרפאות ולהחליא, להמתיק ולמרר. וזה לשון חק ומשפט, חק הוא הסגולה שאין טעמו נדע, ומשפט אמרו ז"ל ויורהו ה' עץ, הוא הטבע שמשפטו להיות כן בטבעו. ובשד"ל כתוב: על חוף הים [קאראמאנדעל] נמצא עץ הנקרא אצלם [עץ נעלן] הממתיק המים המרים, ומשליכים אותו במעינות מימהם. ובספר אם למקרא לר' אליהו בן אמוג (ליחורנו תרג): רבותינו אמרו הרדופני היה, ועתה שמע דבר סאלוחרטי שכתב שסגלת עץ זה להבדיל המלח והטיס המעורב במים, וראוי לדעת שגם פילון, הוא יידיה, כתב כן. ובפני דוד פ' בשלח: ויורהו ה' עץ, פירש רבינו אפרים ז"ל בפירושו כו' ויורהו כמו וירו המורים, השליך הקב"ה עץ מג"ע ומרוב מתיקות העץ השליכו במים ונמתקו. שם שם לו חק, כלומר בכל מקום שבו למקום מים מרים, זורקים אותו עץ במים ומתרפאים. ושם נסהו לאותו עץ, כי מצאו בדוק ומנוסה, וכל חולה שהיה שותה מאותם מים היה מתרפא, לכך סמך להם מיד כי אני ה' רפאך. ובחמדת ימים כאן: במדרש האור פי' של הרדופני שנקרא בלשון ערב כנ"ח שהוא מר והוא ששוחקין ממנו ומורחקין על מכתן בעלי שחין בין חמאה שאינה מבושלת ועושיין כיס לכלי שתן שלא יזקו מחומו. [רסא] מאמר זה בשם המכילתא מובא בילהמ"כ משלי ג—יח. ולעיל רסא. מובא מהמכילתא שלפנינו ומכדרשב"י ותנחומא: ר' נתן אומר זה עץ של קתרוס עי"ש. דרש זה שהעץ הזה היה עץ החיים מבואר בס' הבהיר דפוס חילגא את נג. דף טו: ומובא גם ברב"ח כאן. ובספר הבהיר: ומאי ויורהו ה' עץ, מלמד שעץ חיים היה סביב המים, בא שטן ונטלו משם כדי לערבב את ישראל ולהחטיאם. מיד וילוגו העם, מיד ויצעק משה אל ה' ויורהו ה' עץ, אותו עץ, עץ החיים היה שהסיר השטן, וישלך אל המים וימתקו המים. נתן הקב"ה ידו בשטן ומעטו, ואלמלי כן לא היו יכולין ישראל לעמוד מפניו, וה"ד שם שם לו חק ומשפט לשטן ושם נסהו לישראל, ע"כ. וראה בנ"ח בתיקונים דף צח: ואיהו עץ חיים דאיתמר בה ויורהו ה' עץ. וכ"ה בתק"ו תיקון כא מד. ויורהו ה' עץ, דא עץ החיים. ובאגדות היהודים לר"ל גינצבורג ח"ו דף 14 מביא דברי המכירי, ושכן מבואר גם בספר המיוחס לפילון, שה' הראה לו למשה את עץ החיים וכרת ממנו ענף והשליכו אל המים וימתקו. ולא העיר מדברי הבהיר ותק"ו. ולפי"מ דמבואר לעיל את רסא. ממכילתא דר"י ורשב"י ותנחומא ר' נתן אומר זה עץ של קתרוס, ומביא אותו בין שאר התנאים המדברים על מיני עצים הטבעיים, לא נראה לומר שלפני בעל המכירי היתה גירסא אחרת בדברי ר' נתן במכילתא, ומסתבר לי יותר שהמלים "עץ החיים" נשתרבו בטעות ע"י המסדר או הסופר מסוף המאמר במכילתא שהביא בילקוט המכירי שם: הראהו דברי תורה שנמשלו כעץ, שגא "עץ חיים" היא. ובכל זאת הבאתי המאמר בפנים, מפני שעיקר הדבר יש לו מקור קדום. ומצאתי דרש הג"ל בסגנון אחר בכת"י ילקוט חיימי נכתב סמך לה' אלפים פ"ג ונדפס בס' תהלה לדוד קויפמאן: ויורהו ה' עץ, אמרו אין עץ אלא תורה, דאמר ר' יוחנן עץ שהיה בימי משה היה בו נ"ג שריגים, כל שריג ושריג בו כמה עליו, והמלאך מכריז ואומר עץ הדעת טוב, עצו של משה תאוה לעינים ונחמד להשכיל (בראשית ג, ו). אחרים אומרים העץ הזה נמשכו שרשיו והיו עולין אל כסא הכבוד. ומפרש שם נ"ג שריגים, אלו שלש וחמשים פרשיות של תורה. כל שריג

מדבר שור • מדבר דהו בעאן לאסתכלא ציה זיוא יקרא דמלכא קדישא ועל

דא חקרי מדבר שור • אסתכלותא שם :

וילכו שלשת ימים במדבר ולא מלאו מים • ואין מים אלא תורה שנאמר (ישעיה

נה) הוי כל למא לכו למים • אמר רבי ייסא ובי מאן יהב להו אורייתא

הכא והא עד כען לא אחיהיבת לון אורייתא • אמר רבי אלעזר אינון נפקו

למדברא לאסתכלא קב"ה נטל זיוא יקרא דיליה מתמן ואינון אזלו לאסתכלא

(לקב"ה) ציה ולא אשכחוהו • ואוליפנא דקב"ה תורה חקרי • ואין מים אלא תורה

ואין תורה אלא קב"ה • אמר רבי שמעון עד דהו אזלי במדברא אחגלי

עליהו רשותא אחרא "דשאר עמין ההוא דשליט במדברא ואערעו צהו תמן •

תמו ישראל דלא הוה ההוא זיוא יקרא דמלכיהון הדא הוה דכתיב ויבאו מרתא

ולא יכלו לשתות מים ממרה • מ"ט כי מרים הם לא אהבסם נפשיהו כקדמיתא •

ולא עוד אלא דהתי לקטרגא עלייהו • מה כתיב וילעק אל י" ויורהו י" עך

Handwritten marginal notes in Hebrew script, including words like 'אין', 'מים', 'תורה', and 'קב"ה'.

ואין עץ אלא תורה דכתיב (משלי ג) עץ חיים היא למחויקים צה. ואין תורה
 אלא קב"ה. רבי אבא אמר אין עץ אלא קב"ה דכתיב (דברים כ) כי האדם עץ
 השדה עץ השדה ודאי דא עץ שדה דתפוחין קדישין. וכד תגלי זו יקרא דמלכהון
 עלייהו כדן וישלך אל המים וימתקו המים. מאי וימתקו המים דקטיגורא אהעביד
 קטיגורא. אמר רבי אבא תא חזי בקדמיתא כד עאלו ישראל בקיימא דקב"ה לא
 עאלו כדקא יאות. מאי טעמא בגין דהתגורו ולא התפרעו ולא התגלייא רשימא
 קדישא. כיון דמטו הכא מה כתיב. שם שם לו חק ומשפט. תמן עאלו ישראל
 בתרין חולקין קדישין בההוא גלויא דאתגליא רשימא דלהון ואקרונ חק ומשפט.
 חק כמה דאת אמר (משלי לא) ותהן טרף לביתה וחק לנערותיה ומשפט כמה
 דאתמר (תהלים פא) משפט לאלהי יעקב. ושם נסבו בההוא את קדישא כד"א כי
 חק לישראל הוא. בספרא דרב י"בא סבא אמר מלה על ההוא חוטרא קדישא:
ויאמר חס שמוע תשמע לקול יי' אלהיך. ויאמר מאי ויאמר. לא כתיב מאן
 קאמר דא. אלא קב"ה אמר. רבי חזקיה אמר שמעינן (נ"א משמע)
 אמירה סתם. (מאי) מאמירה סתם. דכתיב (שמות כד) ואל משה אמר עלה אל
 יי'. אמר לא כתיב מאן קאמר אוקף הכא ויאמר סתם ולא כתיב מאן קאמר.
 אמר רבי יוסי משמע דכתיב וילעק אל יי' ויוראו יי' עץ מהכא משמע ויאמר
 ומשמע מאן אמר מלה. לקול יי' אלהיך. לקולי מצעי ליה אלא לההוא קול
 דעאלו ציה. אמר רבי אבא בתי דאתגליא צהו רשימא קדישא עאלו בתרין
 חולקין קדישין כמה דאתמר וכיון דעאלו באלין תרין עאלו באלין תרין חולקין אחרנין
 דכד יסתלקון באלין תרין אחרנין יתחברון באלין ולא מונעי ברכאן ובג"כ באלין
 מטו ברכאן*) (ובגיני כך באלין מטין) עד מלכא קדישא. ומאתריה דקרא אשתמע
 מלה דכתיב ויאמר חס שמוע* תשמע. ויאמר דא מלכא קדישא. ומאי קאמר חס
 שמע תשמע לקול יי' אלהיך כד"א (דברים ד) כי יי' אלהיך חס אוכלה הוא דא כנסת
 ישראל. והישר בעינו תעשה דא לדיק. והאונת למלותיו דא נלח. ושמרת כל חקיו
 דא הוד כיון דעאלו באלין הא מטו למלכא קדישא. לבתר מה כתיב כל המחלה
 אשר שמתי במזרים לא אשים עליך כי אני יי' רופאך. כי אני יי' דא מלכא
 קדישא. אשתמע דכל מאן דנטיר להאי רשימא קדישא מניה סליק עד מלכא
 קדישא עלאה. מאי משמע. משמע אינון תרין דאתכנס צהו זרעא ומשח רבות
 קודשא דשדיין ליה בפוס אמה (ועל דא) התקשרו כחדא ומלכא עלאה עלייהו
 והתקשרו ציה. ועל כך מאן דעאל באלין תרין ונטיר לון התקשר בתרין אחרנין
 ועאל צהו וכדן מטי למלכא קדישא. אמר רבי יצחק ודאי מאן דזכי בלדיק זכי בגלח
 והוד ואלין לטון תלתא דאתברכא צהו כנסת ישראל. ומאן דזכי צהו זכי במלכא קדישא
 ועאל בכלהו ארבעה ולקבלי ארבעה אלין נטירו להאי רשימא קדישא מארבע מלין.
 נטירו דכנסת ישראל אסתמרותא דגדה. נטירו דלדיק אסתמרותא דשפחה.
 נטירו דגלח אסתמרותא דבת עכו"ם. נטירו דהוד אסתמרותא דזוגה. ועל
 דא לקול יי' אלהיך דא כנסת ישראל. צמה זכאן ישראל לקבלא חפי שכינתא
 באסתמרותא מן גדה. ועל דא כתיב (ויקרא יח) ואל אשה בגדת עמאתה לא
 תקרב לגלות ערותה. מאי לגלות ערותה. דא כנסת ישראל ובהאי אחידן ומתקשרן
 מלין אחרנין דכנסת ישראל התקשרת צהו. והא אוקמוה מלי. והישר בעינו
 תעשה דא לדיק כמה דכתיב (תהלים לד) עיני יי' אל לדיקים לאסתמרא משפחה
 (* לא נמלא צהו דפוס רק בדפוס קושטניניא.)
 זה

בספרא דרבי י"בא
 סבא אמר מלה על
 ההוא חוטרא קדישא פי'
 כי ויוראו ה' עץ הוא
 מטו משה ועי"כ מתקו.
 (נ"א): א"ר יוסי משמע
 דכתיב ויורכו ה' עץ
 מהכא. משמע ויאמר
 ומשמע מאן אמר מלה
 וכו' פי' כ' משה נעק
 אל הנוק' כי שם תלוי
 נעקס והיא כורה לו עץ
 דא עץ החיים אי"כ מ"ש
 ויאמר קאי על הנוקבא
 אל ה' אלהיך ז"א ואם
 סמדר הוא ה"ז"א הוא
 ליה למימר לקולי ור'
 חזקיה אמר כל אמירה
 סתם היא הנוק' כמו ואל
 משה אמר וא"כ אי"כ
 לדיוקא דר' יוסי ורבי
 אליעזר פי' מתחלה על
 ה"ז"א וז"ש אלא הקב"ה
 אמר וז"א רבי
 חזקיהו ור' יוסי פליגי
 עליה ולכן חזר ר"א
 להכריח סברתו ואמר
 בתי דאתגליא פי' ודאי
 בכל מקום אמירה נוקבא
 אמנם הכא ז"א לפי
 שב' הקודם נאמר שם
 שם לו חק ומשפט שם
 מילה ופריעה ז"א כמ"ש
 ר"א בעממו לעיל וכיון
 שכבר הגיע לז"א ע"י
 המשפט אי"כ ויאמר זה
 הוא ז"א המתגלה להם
 וז"ש ובג"כ באלין מטו
 עד מלכא קדישא שהוא
 ז"א אי"כ ויאמר הוא ז"א
 לקול יי' אלהיך הוא
 הנוק' רחל כי קול סתם
 הוא ז"א וקול ה' הוא
 הוא הנוקבא והוביח ג"כ
 ממי"ש כי אני ה' רופאך
 וז"א צו תלוי הרפואה
 כי הרפואה הוא בת"ת
 כטדע וכיון דאעלו באלין
 תרין פי' מילה ופריעה
 עאלו בתרין חולקין
 אחרנין סם נ"ה תרין
 בינין דדבורא דמתחברין
 ציטוד ומלכות וכדן לא
 מתנשין ברכאן דשריין
 זרעא כפוס אמה כמ"ש
 הוא עממו למשה וע"ד
 מאן דאעל באינון תרין
 ונטיר לון התקשר בתרין
 אחרנין וחס נלח והוד
 וכדן מטו למלכא קדישא
 שהוא ז"א כמו לעיל

(סג): ובראי אחידן ומתקשרן מלין אחרנין וכו'. ר"ל ס"א סביב הקדושה זהו לגלות ערותה כי צעון
 זה עתגלה ס"א לחמו בקדושה: (א"מ):

ד) **וזהו** מ"ש³⁰ ויבואו מרתה ולא יכלו לשתות מים ממרה כי מרים הם גו' ויורהו ה' עץ וישלך אל המים וימתקו המים. ובענין העץ מצינו ב' דעות. דעת הזוהרי³¹ שעץ קאי על התורה, כמ"ש³² עץ חיים היא למחזיקים בה, ודעת המדרש³³ שעץ זה הרדופני הי', שהוא סס³⁴. וב' דיעות אלו הם ב' האופנים הנ"ל באתהפכא. דהנה, לכל הדיעות לא נתבטלו המים הרעים ע"י הוספת ריבוי מים טובים (שאז אינם משתנים בעצם מהותם, כנ"ל), כי אם, שע"י השלכת העץ נתהפכו המים המרים עצמם, וכמ"ש וימתקו המים. אלא שבזה גופא יש ב' דעות. לדעת הזוהר שעץ קאי על תורה (שהתורה היא אילנא דחיי, שאינו שייך לאילנא דמותא, ואינו שייך לתערובת טוב ורע), נמצא, שהמתקת המים היתה ע"י גילוי האור דתורה, שמצד גילוי זה נהפכו המים המרים למים מתוקים. אמנם לדעת המדרש שהעץ עצמו הוא עץ מר, נמצא, שפעולת השלכת העץ במים היתה לגלות במים את המרירות שלהם כו', ועי"ז נעשית ההמתקה מצד המים המרים עצמם. ואף שענין זה נעשה ע"י משה דוקא, כמ"ש ויורהו ה' עץ וישלך אל המים, הרי זה לפי שהרע מצד עצמו אינו שייך שירגיש שהוא רע, אלא צ"ל גילוי מלמעלה דוקא, אך מ"מ אין זה ענין של גילוי האור, אלא הפעולה היא להורות להם את המרירות שלהם, שע"י הנה הרע עצמו יוצא ממציאותו ומתהפך לטוב. והיינו, שאין זה ענין של גילוי אור, כי אם, גילוי ההעלם העצמי, סתימו דכל סתימין, דכתיב ביי³⁵ ישת חושך סתרו.

ה) **וביאור** הענין בעבודת האדם, דהנה כתיב³⁶ חי ה' אלקי ישראל אשר עמדתי לפניו, וקאי על הנשמה כמו שהיא למעלה, שמשגת אלקות ועומדת באהבה ויראה, ואינה יודעת כלל אודות ענינים אחרים זולת אלקות. אמנם בירידתה למטה להתלבש בגוף ונפש הבהמית, שייכת היא כבר לשכל אנושי, להשיג דבר גשמי, ולמטה מזה, שע"י ירידת הנשמה בגוף נעשה ההעלם בב' ענינים. הא', שהגוף מעלים על אור הנשמה, והב' הוא העלם הגוף עצמו. והם ב' הענינים שישנם בחושך, היותו העדר האור, והיותו בריאה בפני עצמה. והיינו, שההעלם על אור הנשמה הו"ע דהעדר האור, וההעלם הגוף עצמו הו"ע שהחושך הוא בריאה בפ"ע. דהנה, העדר האור שייך רק כשיש מציאות של אור, ואז פועל החושך העדר האור או

(34) ראה מתנות כהונה לשמו"ר פ"נ שם.

(35) תהלים יח, יב.

(36) מלכים"א יז, א (ראה לקו"ש חכ"ה ע')

(147 הערה 53).

(30) בשלח טו, כג"כה.

(31) ח"ב ס, ריש ע"ב.

(32) משלי ג, יח.

(33) שמו"ר פכ"ג, ג. פ"נ, ג.